

KIM MICHELE
RICHARDSON

*1930, Kentucky.
Een vrouw met
een bijzondere blauwe
huidskleur brengt,
ondanks haat en spot,
warmte in het leven
van anderen.*

De
LAATSTE
LIBELLE

Een zintuiglijk verhaal geïnspireerd op de fascinerende geschiedenis van de blauwe mensen van Kentucky en de dappere boekbezorgsters te paard.

KIM MICHELE
RICHARDSON

De
LAATSTE
LIBELLE

vertaald door Tobya Jong

KokBoekencentrum Uitgevers • Utrecht

'Het feit dat er bibliotheken bestaan is het beste bewijs dat er wellicht toch nog hoop is voor de toekomst van de mensheid.'

- T.S. Eliot

Kentucky, 1936

De bibliothecaresse en haar muilezel zagen het op precies hetzelfde moment. De oren van het dier schoten omhoog en ze kwam tot stilstand, zo plotseling dat haar voorste hoeven nog een eindje doorgleden en de draagmand losraakte, waardoor de boeken van de bibliothecaresse op de grond vielen. Een wolk van stof en gruis dwarrelde op en prikte in de ogen van de vrouw. De muilezel draaide haar hoofd alle kanten op, omhoog en naar achteren – zolang ze maar niet naar het ding vóór zich hoefde te kijken.

De boekbezorgster kon haar blik niet van het schouwspel losmaken terwijl ze de teugels aantrok en haar hielen in de flanken van de muilezel drukte. Ze spoorde haar rijdier nogmaals aan. Het beest ontblootte haar grote tanden en briede opstandig, haar snuit omhooggestoken alsof ze de zoetgeurende lucht wilde opsnuiven. Haar luide gebalk weerklonk tegen de doodstille berghellingen.

De vrouw verstijfde en trok de teugels nog wat strakker aan. Vlak voor haar slingerde een lichaam heen en weer, hangend aan een dikke tak. Het touw dat rond de nek was gebonden kraakte onder het gewicht ervan. Een groepje kalkoengieren cirkelde boven haar hoofd, hun lelijke, gerimpelde koppen op de levenloze vorm gericht terwijl hun schaduw het verdorde gras kleurde.

Van de uitgedroogde aarde stegen vreemde kreten op en de bibliothecaresse maakte haar verbijsterde blik los van het lijk en richtte haar aandacht op de grond.

Naast een groot, omgekeerd blik lag een baby'tje in het stof, het kleine gezichtje verwrongen en rood van woede.

Een zachte bergbries deed het gras ritselen en voerde de stank van dood en vuiligheid met zich mee. De kromgebogen tak kraakte en kreunde onder zijn last. Een bebloede sok bungelde aan een slappe, hemelsblauwe voet. De bibliothecaresse staarde naar de opvallend blauwe huid en ze sloeg een trillende hand voor haar mond. De sok gleed van de voet en landde naast het hoofdje van de krijsende baby.

De wind maakte een opwaartse beweging en dook toen naar beneden, trekkend aan de sok alsof hij die wilde meenemen, maar de sok gaf geen duimbreed toe – te zwaar om zich te laten meevoeren door een lichte zomerbries.

De boekbezorgster keek op en hief haar hand voor haar eigen blauw getinte gezicht, alsof ze haar kleur vergeleek met die van het hangende lijk. Ze inspecteerde haar kobaltblauwe huid en waagde toen nog een blik op het dode lichaam, vastgebonden en net als de zwarte eik voor altijd gevangen in het harde, onverzettelijke land van Kentucky waaraan zovelen hadden getracht te ontsnappen.

I

Het nieuwe jaar in Troublesome Creek, Kentucky, was nauwelijks vijftien uur oud toen mijn pa het plateautje onder de kaars in de hofmakerskandelaar omhoog draaide, zodat hij lange tijd zou branden.

Toen hij tevreden was, nam pa de kandelaar mee uit onze blokhut, die uit slechts één kamer bestond, en zette hem op de veranda van met de hand gezaagde planken. Hij had goede hoop. Hoop dat 1936 het jaar zou zijn waarin zijn enige dochter, de negentienjarige Cussy Mary Carter, in het huwelijksbootje zou stappen en haar baan bij het Packhorse Library Project zou opgeven. Hoop dat haar nieuwe aanbieder tot een aanzoek zou overgaan.

‘Cussy,’ riep hij over zijn schouder, ‘voordat je mama stierf heb ik haar beloofd dat ik zou zorgen dat je fatsoenlijk terecht zou komen, maar ik ga onderhand failliet aan de kaarsen die dat kost. Zorg dat het vuurtje blijft branden deze keer, dochter.’ Hij pakte de smeedijzeren kandelaar op bij de handgreep en rommelde nog wat met het houten plateautje, waardoor de kaars op en neer bewoog in de spiraalvormige houder.

‘Ik leid al een fatsoenlijk leven,’ zei ik zachtjes terwijl ik hem naar de veranda volgde, op de houten stoel ging zitten en wegkroop in de patchworksprei die ik had meegenomen. Op de eerste dag van januari was ons huisje in de vallei bedekt met een deken van sneeuw. Pa zette de kandelaar neer en hij streek een lucifer af om de lantaarn die aan de overkapping hing aan te steken.

Twee nachtvlinders kwamen op het licht af, vlogen rondjes langs het glas en landden vlakbij. Een vochtige nevel vermengde zich met

de rook en omhulde de kleine blokhut. Huiverend begroef ik mijn neus in de deken terwijl de snijdende wind de bergen geselde en tussen kale zwarte takken en dennenbomen door floot.

Even later pakte pa de hofmakerskandelaar weer op. Hij hield zijn vinger boven het lont en stak zijn kin naar voren, een goedkeurende uitdrukking op zijn gezicht.

'Pa, lesboeken bezorgen bij mensen in de bergen die die boeken nodig hebben is een goeie baan, waar ik achtentwintig dollar per maand mee verdien.'

'Ik ga weer aan het werk nu de mijn weer op volle kracht draait.' Pa kneep in het lont.

'Ze hebben me nog steeds nodig om –'

'Er is maar één ding nodig, en dat is dat jij veilig bent. Je wordt nog doodziek van de kou hier, net als je mama. Je bent alles wat ik heb, Cussy. Alles wat nog over is van onze soort. De allerlaatste, dochter.'

'Pa, alstublieft.'

Hij stak zijn hand uit en streek een lok haar uit mijn gezicht. 'Ik wil niet hebben dat jij constant die gevaarlijke bergpassen oversteekt naar donkere gaten en ijskoude gehuchten, alleen omdat de regering de mensen hier in de heuvels hun boeken wil opdringen.'

'Het is veilig.'

'Je kunt ziek worden. Kijk naar wat er gebeurd is met die andere boekbezorgster en haar ezel. Haar eigen stomme schuld, en dat arme beest was de dupe van haar roekeloosheid.'

De sneeuw waaide op, wervelde door de lucht en verspreidde zich over het met bladeren overdekte erf.

'Hij was al oud, pa. De ezel die ze voor mij gehuurd hebben is kwiek en behendig. En ik ben even geschikt als ieder ander.' Ik wierp een blik op mijn donkere handen, de blauwe kleur een stil verraad. Ik stopte ze vlug onder de sprei en dwong mezelf kalm te blijven. 'Toe. Alstubliéft. Het is een fatsoenlijk beroep en we kunnen het geld –'

'En hoe zit het met jóúw fatsoen? Sommige van de vrouwen klagen dat je schunnige boeken de berg op sleept.'

‘Niet waar. Dat heet literatuur, en het is volkomen gepast.’ Ik probeerde het uit te leggen, zoals ik al zo vaak gedaan had. ‘*Robinson Crusoe* en Dickens en dat soort dingen. Boeken over techniek voor de mannen en zelfs een huishoudelijk tijdschrift voor vrouwen. Tips om dingen die kapotgegaan zijn te repareren. Naaipatronen. Artikelen over koken en schoonmaken en hoe je meer uit je geld kunt halen. Belangrijke dingen, pa. Fatsoenlijke –’

‘Gebakken lucht. Het is niet fatsoenlijk dat een vrouw door die ruige bergen rondsjuwt en zich gedraagt als een man,’ zei hij, een ruwe ondertoon in zijn stem.

‘De mensen leren ervan, en hun kinderen ook.’ Ik wees naar een kleine plunjezak in de hoek, die gevuld was met tijdschriften die ik de komende dagen zou bezorgen. ‘Weet u nog, dat artikel in de *National Geographic* over Cussy, in Frankrijk – de geboorteplaats van overgrootvader, waar ik naar vernoemd ben? Dat vond u een mooi artikel –’

‘Alle mensen! Ik had je beter ezel kunnen noemen, zo koppig en opstandig als jij bent! Ik heb geen waardeloos boek nodig om me te vertellen over de geboorteplaats van onze familie, of de naam die wij je gegeven hebben. Ik en je ma wisten er alles van.’ Hij trok een wenkbrauw op en rommelde nog wat met de vlam van de hofmakerskaars terwijl hij het plateautje op en neer bewoog. En zoals altijd stelde hij de kandelaar in op de brandduur die hij passend achtte, afhankelijk van de man die naar haar gunsten kwam dingen.

Pa wierp een blik in de richting van de kreek, keek opnieuw naar de kaars en toen weer naar de oever van de beek, een peinzende uitdrukking op zijn gezicht. Hij twijfelde of hij de kaars – waarmee de tijd werd bijgehouden – moest laten zakken of juist wat omhoog moest draaien. Hij bromde wat en koos voor ergens halverwege. De kaars werd hoog in de kandelaar gezet voor een lang bezoek, of juist lager als Elijah Carter de jongeman die zijn opwachting maakte geen geschikte huwelijkskandidaat vond.

‘Pa, mensen willen boeken. Het is mijn werk om de mensen die graag willen leren te bedienen.’

Hij hief de hofmakerskandelaar. 'Een vrouw hoort thuis te blijven om haar man te dienen.'

'Maar als ik trouw, zal de WPA me ontslaan. Alstublieft, pa. Ik ben nu een boekbezorgster. Zelfs Eleanor Roosevelt keurt het goed dat –'

'De presidentsvrouw doet geen mannenwerk, is mijn dochter niet en rijdt niet op een koppige ezel over steile bergweggetjes.'

'De mensen daar willen leren.' Ik wierp opnieuw een blik op mijn handen, wreef ze over elkaar en stopte ze onder de sprei. 'Boeken zijn de beste manier om dat te doen...'

'Wat het beste voor die mensen zou zijn, is dat er eten op tafel komt. De mensen hier hebben honger, dochter. Baby's zijn verzwakt en ziek en oude mensen leggen massaal het loodje. We hebben alleen nog kale botten om op te knagen. Nog geen twee weken geleden maakte weduwe Caroline Barnes een tocht van vijftien kilometer in de hoop dat iemand haar kinderen zou kunnen redden, helemaal voor niks.'

Ik had gehoord dat de arme vrouw de stad in gestrompeld was, ernstig verzwakt door pellagra, en dat ze op straat was gestorven. Ik had de huidaandoening die het gevolg was van ondervoeding al vaak met eigen ogen gezien. Afgelopen maand had een vrouw in een kloof even verderop vijf van haar twaalf kinderen aan pellagra verloren, en een maand daarvoor was er hoger in de bergen een heel gezin aan overleden.

'Maar de mensen zeggen tegen mij dat boeken hun lijden verlichten, dat die boeken het beste zijn wat ze ooit is overkomen,' wierp ik tegen.

'Van de hanenpoten in die boeken kunnen ze niet leven,' zei pa. Hij duwde tegen het lont om mij het zwijgen op te leggen. 'En dit,' hij tikte met zijn knokkel tegen de kandelaar, 'is wat het beste is voor jou.'

Nu hij zo ver omhooggeschoven was, straalde de naakte, witte kaars vooral wanhoop uit – een beschamende vertoning. Ik zag mijn eigen verontrusting terug in pa's grijze ogen.

Het deed er niet toe dat ik pa's zorgen over wat er van zijn enige dochter zou worden lange tijd gedeeld had, tot op de dag dat ik hoorde over het hervormingsprogramma van Roosevelt, de New Deal, dat was ontwikkeld om de mensen hier te helpen de Grote Depressie door te komen. We waren al in de greep van depressies zolang ik me kon heugen, maar nu zei de regering opeens dat we hulp nodig hadden, en probeerden ze daar ook daadwerkelijk in te voorzien. Vorig jaar had de president de maatregelen uitgebreid met de Work Progress Administration, om vrouwen aan werk te helpen en het leven van de inwoners van Kentucky te vullen met kunst en literatuur. Voor veel bergbewoners, en dat waren we hier allemaal, was dit onze eerste kennismaking met wat een bibliotheek te bieden had – een zeer aangename kennismaking die naar meer smaakte.

Ik had de aanplakbiljetten in de stad gezien, waarop vrouwen gevraagd werd om te solliciteren naar een baan als boekbezorgster, wat inhield dat je per ezel overal in de bergen boeken rondbracht. Ik had een aanmeldingsformulier mee gegrist en vulde het in zonder dat pa ervan wist. Een maand na het overlijden van mama solliciteerde ik naar een baan als bibliothecaresse te paard.

'Ze hebben jónú die baan gegeven?' vroeg pa verbijsterd toen ik afgelopen zomer hoorde dat ik was aangenomen.

Ik vertelde hem niet dat ik de leidinggevenden hier ontlopen had door een aanmeldingsformulier mee te nemen uit het postkantoor. In de beschrijving stond dat je het formulier kon inleveren bij de hoofdbibliothecaris in de stad waar je woonde, of het rechtstreeks kon opsturen naar de directeur van Packhorse Libraries, in Frankfort. Er stond niets in over huidskleur, en zeker niet over die van mij. Maar ik beproefde mijn geluk liever bij stadsmensen die ik nooit in het echt zou ontmoeten dan dat ik mijn formulier toevertrouwde aan een ambtenaar hier in Troublesome.

'Heeft er niemand anders gesolliciteerd?' had pa gevraagd.

‘Bovendien kun je helemaal niet werken,’ voegde hij direct daarna toe.

‘Pa, we hebben het geld nodig. Het is fatsoenlijk werk, en –’

‘Een werkende vrouw vindt nooit een kerel.’

‘Wie zou er met een Blauwe willen trouwen? Wie zou mij willen?’

Ik was er zeker van dat niemand ooit met een van de *Blue People of Kentucky* zou trouwen. Niemand zou in het bootje stappen met een zwijgzame vrouw wier lippen en nagels pauwblauw waren, met een huid in de kleur van de bosviooltjes die in het voorjaar overal rond ons huis bloeiden.

Ik kon nauwelijks iemand in de ogen kijken uit angst dat mijn kleur mijn ware aard zou onthullen. Een lichte blos, een uitbarsting van vreugde of woede of plotselinge schrik had onmiddellijk invloed op mijn huid. Dan veranderde mijn zachtblauwe gelaatskleur in die van rijpe bosbessen, waardoor de andere persoon onmiddellijk op de vlucht sloeg. Er leek weinig uitzicht op een huwelijk voor de laatste vrouw van de blauwe bergbewoners die de rest van de staat voor een raadsel stelden – zelfs artsen wisten niet wat ze met de situatie aan moesten. *Een gezonde jongedame die onder bepaalde omstandigheden even blauw kleurt als de libellen die overal rond de kreekbedden van Kentucky te vinden zijn*, had de oude bergdokter peinzend opgemerkt, waarna hij me de bijnaam ‘Libel’ gaf. Zodra het woord uit zijn mond rolde, bleef het plakken.

Telkens wanneer we het erover hadden, zei pa: ‘Cussy, jij hebt de kans om te trouwen met iemand die anders is dan jij, iemand die je hier vandaan kan halen. Daarom graaf ik naar steenkool. Daarom werk ik me kapot voor een hongerloontje.’

Waarna de schaamte in de stilstaande lucht bleef hangen en aan mijn hart klauwde. Mensen dachten dat onze familieaandoening het gevolg was van inteelt, niets meer of minder. Dat was niet waar. Mijn overgrootvader, een Blauwe uit Frankrijk, had zich in deze heuvels gevestigd en was met een raszuivere witte vrouw uit Kentucky getrouwd. Desondanks hadden ze naast een aantal ge-

wone, witte kinderen ook een paar blauwe exemplaren gekregen. Sommigen van hen trouwden met mensen van buiten de familie, maar anderen moesten in het bootje stappen met nichten en neven omdat ze niet ver konden reizen – wat in de andere families die hier in de bergen woonden niet anders was.

Al snel trokken wij Blauwen ons verder terug in de bergen om aan spot en vernedering te ontkomen. En nu woonden we op de meest afgelegen plek die je maar kon bedenken. Pa vond dat geen enkel probleem. Hij zei dat het het beste was, veiliger voor mij, de laatste van onze soort – de laatste. Maar ik had in tijdschriften over dergelijke ‘soorten’ gelezen. Reuzenherten, trekduiven. Uitgestorven diersoorten. En de meeste van deze soorten waren uitgestorven omdat er op ze gejaagd werd. De gedachte dat er op me gejaagd zou worden, dat ik zou uitsterven, dat ik de laatste Blauwe was – de allerlaatste van mijn soort op aarde – beangstigde me zo dat het me de adem benam en ik niet anders kon dan naar de spiegel rennen, klauwend naar mijn keel terwijl ik op mijn borst stompte om mijn adem terug te vinden.

Veel mensen wantrouwden ons vanwege ons uiterlijk. Wat dat betreft was het fijn dat pa in een kolenmijn werkte, waar de mensen niet zo’n last hadden van zijn lichtblauwe huid. Elke mijnwerker die uit de schacht omhoogkwam zag er hetzelfde uit.

Ik had echter geen steenkool waarmee ik mezelf kon vermommen als zwarte of witte vrouw. Geen ontsnappingsmogelijkheid, totdat ze me mijn eigen boekenroute gaven. Als mijn jonge klanten me tussen de dichte begroeiing door zagen aankomen, zittend op mijn pakezel en beladen met boeken, glimlachten ze en riepen ze: ‘Daar komt de boekbezorgster... De boekbezorgster is er!’ En dan vergat ik mijn afwijking, en waarom ik die had, en wat dat voor mij betekende.

Onlangs nog had de hoofdbibliothecaresse van Packhorse een opmerking gemaakt over mijn scherpe verstand en gezegd dat mijn baan als boekbezorgster me evenveel kennis en inzicht gebracht had als een reguliere schoolopleiding.

De woorden van de bibliothecaresse verwarmden mijn hart. Ik kleurde haast paars van trots, ook al was de opmerking van Eula Foster gericht tegen de andere boekbezorgsters en kwam hij vooral voort uit verbijstering: 'Als een Blauwe al zo veel kennis kan opdoen uit onze boeken, stel je dan eens voor wat dit programma kan betekenen voor normale mensen... Een lichtpunt in deze duistere tijd, zoveel is zeker.'

En ik koesterde me in de gloed van haar woorden, waardoor ik me even een ontwikkelde vrouw gevoeld had – een normaal iemand.

Maar toen pa hoorde over Agnes' hachelijke avontuur, hoe haar ezel haar vorige maand in de sneeuw had laten staan, sterkte dat hem in zijn voornemen om een huwelijk voor mij te regelen. Kort daarna maakte hij bekend dat mijn bruidsschat zou bestaan uit maar liefst vijf dollar en vierenhalve hectare bosgrond – waardoor mijn huidskleur opeens een stuk minder belangrijk was. Mannen, van oude sokken tot jongens die nauwelijks droog achter de oren waren, zochten mijn gunst en negeerden het feit dat ik 'een van die Blauwen' was toen de mogelijkheid van eigen grond zich aandiende. Een paar van hen vroegen rechtstreeks naar mijn voortplantingskwaliteiten, alsof ik een stuk vee was. Ze wilden graag zeker weten dat hun zoons en dochters niet blauw zouden zijn, zoals ik.

Het leek pa niets uit te maken, al zou de trol uit het sprookje van de drie geitjes om mijn hand komen vragen. De laatste tijd zette hij de kaars beschamend hoog in de kandelaar, ongeacht wie er op bezoek kwam.

Maar ik kon het risico niet nemen. Een van de regels van de WPA was dat vrouwen met een echtgenoot die in staat was om te werken niet in aanmerking kwamen voor een baan, omdat de man logischerwijs het hoofd van het gezin was.

Lógischerwijs. Dan nam ik graag genoegen met mijn eigen gezonde verstand. Ik hield van mijn vrijheid – ik hield van de lange uren alleen die de afgelopen zeven maanden me gebracht hadden – en ik leefde voor de vreugde die het rondbrengen van boeken me

gaf. Ik vond het heerlijk om de bergbewoners die vol verlangen naar mijn bezoeken uitzagen voor te lezen. Ik hield van het gedrukte woord dat een wereld van hoop binnenbracht in donkere uithoeken en moeizame levens. Die hoop was nodig.

En voor het eerst in mijn leven had ik het gevoel dat ik nodig was.

‘Zo moet het dan maar.’ Pa morrelde nog een laatste keer aan het plateautje van de hofmakerskandelaar en zette hem toen op het tafeltje voor mijn schommelstoel en de lege stoel naast me. Hij pakte zijn helm, waarop een carbidlamp bevestigd was, van een haak en tuurde het donkere bos in, voorbij de kreek die door ons grondgebied stroomde.

De sneeuw nam toe en er dwarrelden dikke, donzige vlokken omlaag. ‘Ik verwacht hem elk moment, dochter.’

Soms kwam een gegadigde niet opdagen. Ik hoopte dat dat vanavond ook zo was.

‘Ik ga ervandoor.’ Hij liet het luciferboekje in het schoteltje van de kandelaar vallen en wierp een laatste blik op de kaars.

Ik greep zijn mouw, half in paniek, en fluisterde: ‘Alstublieft, pa, ik wil niet trouwen.’

‘Wat mankeert jou, dochter? Het is tegennatuurlijk om in te gaan tegen de natuurlijke orde van de Heer.’

Ik nam zijn hand in de mijne en kneep erin, een stille smeekbede.

Pa keek naar mijn verkleurde hand en hij trok zich los. ‘Ik heb een nacht slaap opgeofferd om naar die uithoek te rijden waar hij woont en dit te regelen.’

Ik opende mijn mond om te protesteren, maar hij stak een waarschuwend hand op.

‘Dit harde bestaan is niet geschikt voor een vrouw alleen. Het is al zwaar genoeg voor een man.’ Pa reikte naar zijn handgesneden wandelstok die van een vlijmscherpe punt voorzien was voor het

geval dat hij onderweg een beer tegenkwam. 'Ik graaf mijn graf sinds de dag dat ik begon met het uithouwen van steenkool. Ik graaf er geen twee.' Hij tikte met zijn stok tegen de vloerplanken. 'Je neemt een echtgenoot, zodat je iemand hebt om voor je te zorgen als ik dat niet meer kan.'

Hij knoopte zijn jas dicht, raapte zijn tinnen lunchtrommel van de verandavloer en vertrok, op weg naar zijn nachtdienst in de kolenmijn.

In de verte klonk het gedempte hinniken van een paard. Ik draaide mijn hoofd in de richting van het geluid en spitste mijn oren om het boven het kabbelende lied van de beek te kunnen horen. Mijn huwelijkskandidaat was er bijna.

Ik boog over het houten hek en tuurde in de verte. Toen ik het flikkeren van pa's hoofdlamp niet meer kon zien en er zeker van was dat hij in het bos verdwenen was, stak ik mijn hand uit en ik draaide het houten plateautje onder de kaars omlaag, zodat het lont al na een paar minuten de bovenste ring van de spiraal zou bereiken – een duidelijke aanwijzing voor deze nieuwe vrijer dat zijn moment van vertrek niet lang op zich zou laten wachten.

Ik hief mijn handen en keek toe hoe ze langzaam lichtblauw kleurden.

'EEN LIEFDESBRIEF AAN DE MOEDIGE
BIBLIOTHECARISSEN DIE GELETTERHEID
EN EEN LIEFDEVOLLE CONNECTIE MET
ZICH MEEBRACHTEN.'

SARA GRUEN, AUTEUR VAN *WATER VOOR DE OLIFANTEN*

1936. Diep weggestopt in de bossen van Kentucky leeft de 19-jarige Cussy Carter, de laatst overgebleven vrouw van een geslacht van blauwe mensen. Om uit haar isolatie te ontsnappen, sluit ze zich aan bij een groep paardkoeriers die boeken bezorgen bij verarmde heuvelbewoners. Deze vorm van liefdadigheid is echter niet zonder risico...

Op haar gevaarlijke route door de bergen maakt ze nieuwe vrienden, maar krijgt ze ook te maken met vijandigheid van andere bergbewoners, die haar vanwege haar huidskleur wantrouwen. Ondanks alle tegenstand zet Cussy door, vastbesloten om de mensen in Kentucky troost, hoop en vreugde te brengen in de vorm van boeken.

Kim Michele Richardson is *New York Times*-bestsellerauteur en wordt geprezen om haar gedegen historische onderzoek en levendige beschrijvingen. *De laatste libelle* won meerdere prijzen in de Verenigde Staten en is al in meer dan twaalf talen vertaald.

KokBoekencentrum.nl
UITGEVERS | UTRECHT

ISBN 9789029736466 NUR 302

9 789029 736466 >